

Μιλώντας για τέχνη σε παιδιά προσχολικής ηλικίας: Καινοτόμες εκπαιδευτικές δράσεις Αισθητικής Αγωγής

Σαπφώ Ταμπάκη

τ. Επίκ. Καθηγήτρια Τ.Ε.Π.Α.Ε.- Α.Π.Θ.

Τομέας Αισθητικής Παιδείας

tot@nured.auth.gr

Στέλλα Συλαίου

Μουσειολόγος

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών - Ε.Α.Π.

sylaiou@gmail.com

➤ ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο άρθρο παρουσιάζονται τα πρώτα αποτελέσματα μιας έρευνας που έγινε σε παιδιά νηπιαγωγείου με πίνακες από τη συλλογή της Μακεδονικής Καλλιτεχνικής Εταιρείας ΤΕΧΝΗ. Με βάση τα αποτελέσματά της προτείνεται ένα πλαίσιο διδασκαλίας της τέχνης μέσα από εκπαιδευτικές δραστηριότητες για παιδιά προσχολικής ηλικίας, που περιλαμβάνει την πρώτη φάση (γνωριμία με τα έργα τέχνης) και τη φάση δραστηριοτήτων (εικαστική δημιουργία και θέατρο).

Λέξεις-κλειδιά: προσχολική ηλικία, τέχνη, εκπαιδευτικά παιχνίδια, αισθητική αγωγή.

➤ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αισθητική αγωγή συνδυάζει την αγωγή στην τέχνη με την αγωγή μέσω της τέχνης –όλα τα είδη τέχνης– και την αγωγή με την ανάδειξη της πολιτισμικής διάστασης¹. Οι πρόσφατες παιδαγωγικές έρευνες απέδειξαν ότι η αισθητική ανάπτυξη συμβαδίζει και αλληλεπιδρά με τη νοητική και συναισθηματική ανάπτυξη² και συντελεί στη δημιουργία ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων.

1. Για τη σημασία του πολιτισμού στις γνωστικές διαδικασίες και στη μάθηση, βλ. Hollins, 2007: 95 κ.ε.

2. Στην ανάπτυξη συντελεί η προσπάθεια από μέρους των διδασκόντων και των γονέων για ενεργοποίηση της κριτικής και της δημιουργικής σκέψης στα παιδιά. Βλ. Μέγα, 2011: 21 κ.ε.

Η έρευνα αυτή προτείνει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο διδασκαλίας της τέχνης μέσα από εκπαιδευτικές δραστηριότητες για παιδιά προσχολικής ηλικίας και σκοπεύει, έτσι, στην προώθηση της αισθητικής τους –και όχι μόνο– ανάπτυξης μέσω της μάθησης με ψυχαγωγία. Σημειώνουμε ότι η εμπειρία από τη διδασκαλία μέσω της τέχνης δεν παρουσιάζει σημαντικές διαφορές στα αποτελέσματά της στην εκπαίδευση κάθε ηλικίας³.

Στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν 51 παιδιά ηλικίας 4-5 ετών από δύο τάξεις του 27ου Νηπιαγωγείου. Τα 27 ήταν κορίτσια και τα 24 αγόρια. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε δύο στάδια. Στο τέλος έγινε μια ανοικτού τύπου συζήτηση με τα παιδιά, για να ανακαλύψουμε τι τους άρεσε και τι όχι στο πρόγραμμα.

➤ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

Η αισθητική αγωγή έχει ως σκοπό της την καλλιέργεια τριών φυσικών λειτουργιών: α. των αισθήσεων της όρασης, της ακοής, της αφής, της κίνησης και της αίσθησης, β. της αντίληψης, δηλαδή της απόκρισης σε ένα ερέθισμα, της νοητικής επεξεργασίας, της επικοινωνίας, και γ. της πράξης, της δημιουργίας. Οι λειτουργίες αυτές συνδέονται και αλληλεπιδρούν τόσο μεταξύ τους όσο και με τα συναισθήματα, τις συγκινήσεις, τις ιδέες, τη φαντασία, τις γνώσεις και τις δεξιότητες. Με τη σειρά τους, σε αυτές επιδρούν οι γνωστικοί, οι ψυχοκινητικοί και οι συναισθηματικοί παράγοντες, καθώς και οι αντίστοιχες δραστηριότητες της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Χρηστίδης, 2006). Ιδιαίτερα σημαντική είναι η αισθητική αγωγή κατά την προσχολική ηλικία, καθώς επιτρέπει μέσα από τη διδασκαλία μαθημάτων, τα οποία σχετίζονται με τον πολιτισμό και τις τέχνες, την απόκτηση γνώσεων και αισθητικών εμπειριών αλλά και την ελεύθερη έκφραση των παιδιών.

Η προσέγγιση της γνώσης είναι δυνατή μέσα από τη διαθεματικότητα και τη γόνιμη σύμπραξη πολλών και διαφορετικών επιστημονικών πεδίων, που δίνουν τη δυνατότητα διεπιστημονικών προσεγγίσεων και δημιουργίας καινοτόμων εκπαιδευτικών δράσεων αισθητικής αγωγής. Μέσα από την τέχνη, η οποία διαδραματίζει έναν πολύ σημαντικό ρόλο στην εξέλιξή τους, τα παιδιά χτίζουν στις ήδη υπάρχουσες εμπειρίες και γνώσεις και δοκιμάζουν νέες και ευχάριστες αισθητικές εμπειρίες. Έτσι, η αισθητική αγωγή τα βοηθάει να δημιουργούν νοήματα (Parsons, 2002: 30) και συνεισφέρει στη σωματική, νοητική και συναισθηματική ωρίμασή τους. Βοηθάει τα παιδιά να αναπτυχθούν και να μάθουν (Ontario Arts Council, 1997).

➤ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Κατά τη φάση της προετοιμασίας για την εκπαιδευτική αυτή δραστηριότητα, ύστερα από αναλυτική συζήτηση με τις νηπιαγωγούς, καθώς κρίθηκε απαραίτητο να γνωρίζουμε τι είχαν διδαχθεί τα παιδιά, αλλά επίσης και τους χώρους των τάξεων

3. Οι μέθοδοι αναλύονται από τον Κόκκο, 2011: 71 κ.ε.

τους, στους οποίους πραγματοποιήθηκαν οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες, αποφασίστηκε η δραστηριότητα να πραγματοποιηθεί με μορφή παιχνιδιού σε δύο φάσεις, διάρκειας περίπου μίας και μισής ώρας και την πρώτη και τη δεύτερη φορά, με χρονική απόσταση μίας εβδομάδας μεταξύ τους. Οι ζωγραφικοί πίνακες και ένα σχετικό ερωτηματολόγιο, το οποίο ετοιμάστηκε, μελετήθηκαν από τους φοιτητές - μελλοντικούς παιδαγωγούς, οι οποίοι θα βοηθούσαν στην πραγματοποίηση της δράσης, καθώς ένας επιμέρους αλλά πολύ σημαντικός σκοπός της δράσης αυτής ήταν και η ταυτόχρονη εκπαίδευση και άσκησή τους (Kaysers & Kunz-Ott, 2012: 173 κ.ε.). Κάθε φοιτητής θα αναλάμβανε μια ομάδα μικρών μαθητών, θα εξηγούσε, θα απαντούσε στις απορίες τους, θα κατέγραφε τις απαντήσεις τους στις ερωτήσεις των πεδίων του ερωτηματολογίου και θα έπαιζε μαζί τους. Δόθηκαν εξηγήσεις και έγινε συζήτηση για τους στόχους κάθε ερώτησης.

1η φάση: Τα παιδιά γνωρίζουν τους πίνακες

Οι στόχοι που τέθηκαν σε αυτήν τη φάση ήταν: α. ανάπτυξη της παρατηρητικότητας, της φαντασίας, της αντιληπτικής ικανότητας και του λόγου, και β. διαμόρφωση της αισθητικής κρίσης.

Χρησιμοποιήθηκε ειδικό ερωτηματολόγιο με τους πίνακες και με τις ερωτήσεις:

- ♦ Τι βλέπεις στον πίνακα;
- ♦ Τι νομίζεις ότι γίνεται στον πίνακα;
- ♦ Ποια χρώματα βλέπεις στον πίνακα;
- ♦ Στον πίνακα βλέπεις πόσους α. Ανθρώπους, β. Άλογα, γ. Δένδρα, δ. Σπίτια, ε. Ζώα;
- ♦ Ποια σχήματα βλέπεις στον πίνακα;
- ♦ Ποια χρώματα προτιμάς;
- ♦ Ποιος πίνακας σου αρέσει περισσότερο;

2η φάση: Η μέρα των κατασκευών, των παιχνιδιών – θεατρικών και άλλων

Οι στόχοι που τέθηκαν σε αυτήν τη φάση ήταν: α. καλλιέργεια των αισθητικών κινήτρων, β. αισθητική δραστηριοποίηση⁴, γ. ανάπτυξη ικανοτήτων, και δ. δεξιοτήτων, και ε. μάθηση μέσω παιχνιδιού.

Με βάση την άποψη του Αριστοτέλη ότι η τέχνη αποτελεί μίμηση, δόθηκε η δυνατότητα στα παιδιά να αναπαράγουν ελεύθερα τα θέματα των πινάκων που κέντρισαν το ενδιαφέρον τους. Στην προσχολική ηλικία τα παιδιά είναι σημαντικό να μάθουν να χρησιμοποιούν το χρώμα και τις γραμμές, καθώς και να μάθουν να εκφράζουν ιδέες και συναισθήματα (WriedtKozel, 2011: 3). Επιλέχθηκαν διάφορα υλικά κατάλληλα για μικρά παιδιά, όπως χρώματα, χρωματιστά χαρτιά, χαρτόνια, ξύλο μπάλας, πανιά,

4. Μετά από το ηλεκτρονικό παιχνίδι και την παρατήρηση θεωρήθηκε απαραίτητη η πολλαπλή δραστηριοποίηση των παιδιών. Βλ. και Δημαράκη, 2008: 154 κ. ε.

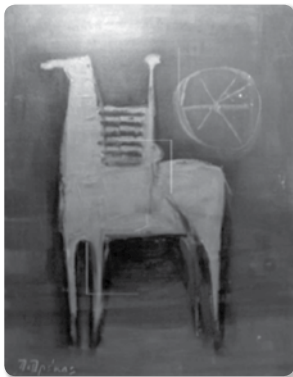
πηλός, μαλλί, τεχνητό άχυρο κ.ά.⁵ Μέσα από τον πειραματισμό με χρώματα, φόρμες, σχήματα και υλικά, δόθηκε η ευκαιρία στα παιδιά να επικοινωνήσουν με δικούς τους τρόπους που αντανακλούν το προσωπικό μαθησιακό τους στιλ (Colorado Preschool Program, 2012).

➤ ΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

Χρησιμοποιήθηκαν από την εικαστική συλλογή της «ΤΕΧΝΗΣ», οι ζωγραφικοί πίνακες «καβαλάρηδες» που απεικονίζουν άλογα. Πιο συγκεκριμένα, είναι:

- ♦ Ο πρώτος πίνακας (Εικ. 1): Πάρις Πρέκας, *Κόκκινο άλογο με καβαλάρη*.

Σχηματική μορφή αλόγου και καβαλάρη σε τόνους του κόκκινου και μαύρου-γκρι χρώματος. Στη δεξιά επάνω πλευρά υπάρχει σχήμα ρόδας, ενώ το φόντο είναι ουδέτερο.

Εικόνα 1

Εικόνα 2

- ♦ Ο δεύτερος πίνακας (Εικ. 2): *Μέντης Μποσταντζόγλου (Μποστ)*, *Ο Μεγαλέξαντρος φονεύει τον κατιραμένον όφην*.

Λεπτομερειακή απόδοση λαϊκότροπης τέχνης. Αποδίδονται με πολλές λεπτομέρειες το άλογο, η ιπποσκευή, το φίδι με κεφάλι δράκου, ο ουρανός, το τοπίο και το έδαφος με χρώματα σε φυσικούς τόνους.

- ♦ Ο τρίτος πίνακας (Εικ. 3): Γιάννης Κολέφας, *Άνθρωποι επάνω σε άλογα*.

Σχετικά σχηματικές μορφές δύο αλόγων με καβαλάρηδες μπροστά σε κατασκευές-οικήματα. Στα δεξιά βάση με αγαλματική μορφή και ένδειξη τοπίου με βουνό και ουρανό στο πίσω και άνω επίπεδο. Η απόδοση γίνεται με ποικιλία χρωμάτων, όχι έντονων, με εναλλαγή σκούρων και φωτεινών, όχι πάντα φυσικών.

5. Για την καταλληλότητα και τον τρόπο χρήσης των υλικών αυτών βλ. Loo van de O, 2005: 10-11, 38-40, 76-78, 166-167.

Εικόνα 3

Εικόνα 4

- ♦ Ο τέταρτος πίνακας (Εικ. 4): Πάρις Πρέκας, *Μορφές δύο αλόγων*.

Τα δύο άλογα και οι καβαλάρηδες αποδίδονται αφηρημένα με έντονες γραμμές σε μαύρο και γκρι. Δεν υπάρχει τοπίο και το φόντο διαγραμματίζεται διαγώνια στα ίδια χρώματα, ενώ με τον ίδιο τρόπο δίνονται σκιές των μορφών.

▾ ΟΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Αρχικά, γνωριστήκαμε με τα παιδιά από τις δύο τάξεις του 27ου Νηπιαγωγείου και έγινε ένας σύντομος πρόλογος για το τι πρόκειται να κάνουμε σε αυτό το παιχνίδι.

1η φάση (με διάρκεια περίπου μία και μισή ώρα)

Τα παιδιά χωρίστηκαν σε ομάδες με μια φοιτήτρια να συντονίζει το παιχνίδι σε κάθε ομάδα. Δόθηκαν στα παιδιά οι πίνακες τυπωμένοι σε χαρτί. Τους παρατήρησαν και τους περιέγραψαν, λέγοντας ελεύθερα αυτό που έβλεπαν σύμφωνα με τις ερωτήσεις των φοιτητριών με βάση τα δελτία του ερωτηματολογίου. Οι φοιτήτριες συμπλήρωναν τα ονόματα και τις απαντήσεις των παιδιών στα ανάλογα πεδία. Μερικά από τα παιδιά θέλησαν να γράψουν μόνο τους τα ονόματά τους στα σχετικά πεδία. Καταγράφηκαν, έτσι, όλες οι αυθόρμητες αντιδράσεις και απαντήσεις τους. Στη συνέχεια, κάθε παιδάκι επέλεξε τον πίνακα που του άρεσε περισσότερο και αφηγήθηκε μια σύντομη ιστορία, ερμηνεύοντας τι συνέβαινε κατά την άποψή του στην εικόνα. Έρευνες της αναπτυξιακής και συγκριτικής ψυχολογίας ενισχύουν την υπόθεση ότι τα παιδιά μικρής ηλικίας μπορούν να αντιληφθούν «το νόημα των εικόνων»⁶. Στο τέλος χαρίστηκαν στα παιδιά φωτογραφίες από τους πίνακες για τις πάρουν μαζί τους στο σπίτι.

2η φάση (με διάρκεια επίσης περίπου μία και μισή ώρα)

Ζωγραφική, κολάζ, κατασκευές, παιχνίδια με αφορμή τις παραστάσεις των πινάκων: Τα παιδιά χωρίστηκαν πάλι σε ομάδες με μια φοιτήτρια ανά ομάδα. Επέλεξαν

6. Βλ. και Costall & Richards, 2012: 59 κ.ε.

από τα υλικά που είχαμε φέρει για ζωγραφική και κολάζ: χαρτιά, χρώματα, χαρτόνια, μαλλί, τεχνητό άχυρο. Κάθε ομάδα είχε τυπωμένα αντίγραφα των ζωγραφικών έργων, τα οποία αμέσως αναγνωρίστηκαν από τα παιδιά.

Πραγματοποιήθηκαν οι εξής δραστηριότητες:

Τα παιδιά σχεδίασαν στο χαρτόνι άλογα, άλογα με καβαλάρη ή ό,τι άλλο εμπνέονταν από τους πίνακες. Μερικά έκοψαν τα σχήματα περιμετρικά. Έβαψαν ή κόλλησαν στο χαρτόνι τα χαρτιά διαφορετικών χρωμάτων ή και τα πανιά, φτιάχνοντας τη χαίτη και την ουρά των αλόγων με μαλλί ή άχυρο (Εικ. 5-13). Ορισμένα έκαναν και καβαλάρηδες.

1. Δόθηκε στα παιδιά πηλός και έπλασαν κεφάλια αλόγων ή/και ολόκληρο το άλογο και με το ξύλο μπάλας έφτιαξαν τα πόδια τους. Όταν θα στέγνωνε ο πηλός, μπορούσαν να τα βάψουν και να πάρουν τα αλογάκια-παιχνίδια μαζί τους στο σπίτι.

Εικόνα 5

Εικόνα 6

Εικόνα 7

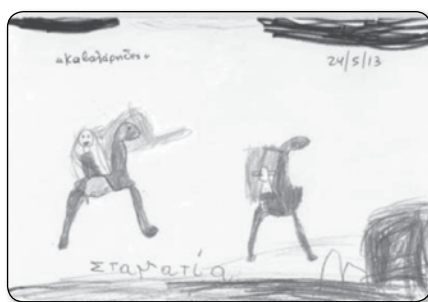
Εικόνα 8

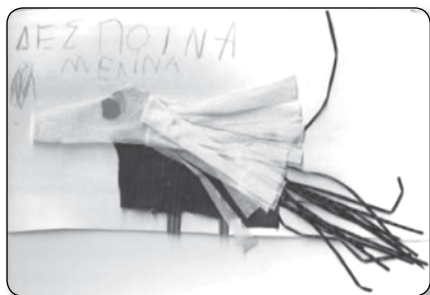
Εικόνα 9

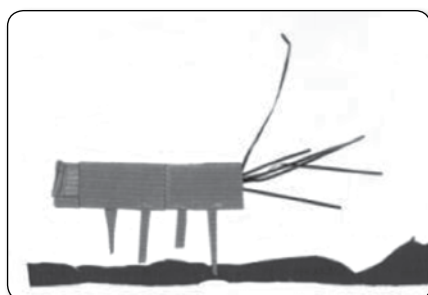
Εικόνα 10

Εικόνα 11

Εικόνα 12

Εικόνα 13

2. Με τον πηλό τα παιδιά έκαναν ακόμη πλακίδια με ανάγλυφα τα άλογα ή ανθρώπους και χάραξαν λεπτομέρειες, όπως χαίτη, μάτια κ.λπ. Ακολούθησαν σύνθετες κινητικές δραστηριότητες:
3. Ένα κεφάλι αλόγου από πατιέ μασέ, που είχαμε φέρι μαζί μας, στηρίχθηκε σε λεπτό κυλινδρικό ξύλο και τα παιδιά έπαιξαν τον καβαλάρη και αφηγήθηκαν την ιστορία που είχαν εμπνευστεί στην 1η φάση ή και κάποια άλλη την οποία είχαν σκεφτεί στο μεταξύ. Το παιχνίδι εξελίχθηκε ομαδικά, σε διάφορους συνδυασμούς.
4. Δείξαμε στα παιδιά ένα σιδερένιο πέταλο αλόγου. Το περιεργάστηκαν και τους

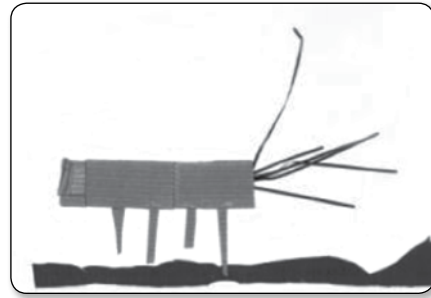

εξηγήθηκε ο λόγος για τον οποίο ήταν απαραίτητο. Μοιράστηκαν ακόμη αντίγραφα από παλιές φωτογραφίες με άλογα σε πορεία, καθώς και από άμαξες με άλογα. Ακολούθησε συζήτηση για τους παλιούς τρόπους μεταφοράς / ταξιδιών και έγινε σύγκριση με τους σύγχρονους. Μοιράστηκαν στα παιδιά πέταλα από απλά υλικά, όπως σφουγγάρια, φελιζόλ ή μπάλα. Απλώσαμε χαρτί του μέτρου στο πάτωμα. Κάθε παιδί χρωμάτισε το πέταλό του και –χρησιμοποιώντας το ως σφραγίδα– αποτύπωσε στο χαρτί πορεία αλόγου με βήματα σε αργό περπάτημα ή τρέξιμο.

5. Η επόμενη δραστηριότητα είχε να κάνει με τη συμμετοχή σε παιχνίδι και δραστηριότητα κίνησης (Illinois Early Learning and Development Standards, 2013: 84). Τα παιδιά μπήκαν σε σειρά, το ένα πίσω από το άλλο, ακουμπώντας το ένα με τα χέρια του τους ώμους του προηγούμενου. Το πρώτο φόρεσε

Εικόνα 14

Εικόνα 15

μια μάσκα που είχαμε φέρι εμείς, ενώ τα υπόλοιπα καλύφθηκαν έως κάτω με πανιά. Έπαιξαν έτσι έναν δράκο που περπατάει ρυθμικά με κυκλικές κινήσεις, σε μίμηση του δράκου που απεικονίζεται στον δεύτερο πίνακα. Κινήθηκαν αρχικά μέσα στις τάξεις τους και στη συνέχεια βγήκαν και στους διαδρόμους.

Ακολούθησε ομαδική συζήτηση, κατά την οποία τα παιδιά μάς είπαν τις απόψεις και τις προτιμήσεις τους για τους πίνακες και όλο το παιχνίδι.

Στο τέλος, πριν να αποχωριστούμε, μας χάρισαν μερικές από τις ζωγραφιές τους (Εικ. 15) και μας ζήτησαν να πάμε ξανά.

➤ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Παραστάσεις

Τα παιδιά ενδιαφέρθηκαν κυρίως για τους πίνακες με το κόκκινο άλογο και με τον Μέγα Αλέξανδρο και το καταραμένο φίδι. Λιγότερο ενδιαφέρθηκαν για τον τρίτο πίνακα με τους ανθρώπους επάνω σε άλογα και σχεδόν καθόλου για τον τελευταίο ασπρόμαυρο πίνακα με τις μορφές των δύο αλόγων.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει να επισημανθεί εδώ τι ακριβώς είδαν τα παιδιά στους πίνακες και τι θεώρησαν ότι διαδραματίζεται στους πίνακες με βάση τις απαντήσεις τους και με τα δικά τους λόγια, όπως καταγράφηκαν από τις φοιτήτριες στα ερωτηματολόγια.

Στον *πρώτο πίνακα* με το κόκκινο άλογο και τον καβαλάρη: Τα περισσότερα παιδιά ανέφεραν με σιγουριά ένα άλογο, ενώ δύο πρόσθεσαν ότι είναι της φαντασίας. Έντεκα παιδιά μίλησαν για ένα ζώο που μοιάζει με λάμα ή καμηλοπάρδαλη ή λιοντάρι ή καμήλα. Ένα παιδί είδε μια ραπτομηχανή σε σχήμα αλόγου, ένα άλλο είπε ότι μοιάζει με σακίδιο, άλλο πάλι με γραφομηχανή, ένα με αμάξι και άλλο ένα με καράβι. Τα περισσότερα ταύτισαν το σχήμα επάνω δεξιά με ρόδα, ένα με ρόδα από κάρο, δύο με ανεμιστήρα και άλλα δύο με τιμόνι. Ορισμένα παιδιά πρόσεξαν τις οριζόντιες γραμμές μεταξύ αλόγου και καβαλάρη και είπαν ότι είναι μια σκάλα, ένα ανέφερε χτένα, ενώ τρία μίλησαν για καρέκλα. Αρκετά παιδιά εξήγησαν την ιστορία της απεικόνισης με απλό τρόπο, ότι δηλαδή κάποιος πάει βόλτα με το άλογο ή πάει σε πάρτι με το άλογο ή ακόμη ότι κάποιος ανεβαίνει από τη σκάλα για να καβαλήσει το άλογο. Άλλα, ωστόσο, είδαν στην εικόνα μια πιο σύνθετη ιστορία, όπως:

- ♦ Μπορεί ο άνθρωπος να έκανε ένα ταξίδι με την καμήλα και μετά να έπεσε και να τον έπιασε η καμήλα.
- ♦ Ο καβαλάρης ανέβηκε στην καμήλα, είχαν ταξίδι, έπεσε από την καμήλα και η καμήλα τον έφαγε μετά.
- ♦ Άνθρωπος που μπορεί να είναι ντυμένος σαν άλογο, μπορεί να πάει σε ένα πάρτι.
- ♦ Άλογο που πήγαινε στην πόλη να παίξει με τους φίλους του και πήγε σπίτι του και κοιμήθηκε.
- ♦ Άλογο βγήκε βόλτα, το έπιασε κάποιος και έβαλε κεραία και σκάλα για να το καβαλήσει και έβαλε ρόδα και τιμόνι για να οδηγήσει πιο εύκολα.

Στον *δεύτερο πίνακα* με τον Μέγα Αλέξανδρο και το καταραμένο φίδι: Τα περισσότερα παιδιά είδαν έναν άνθρωπο πάνω σε άλογο ή ιππότη ή Άγιο ή πολεμιστή που σκοτώνει ένα φίδι, ένα «φίδι που πετούσε φλόγες», ή έναν δράκο, έναν κακό δράκο, ενώ δύο τον ανέφεραν ως διάβολο / δράκο. Μερικά επισήμαναν την ελληνική σημαία στο κοντάρι, δύο πρόσεξαν το αίμα που έτρεχε από το σώμα του δράκου στο σημείο λογχισμού του από τον Μέγα Αλέξανδρο και άλλα δύο ότι ο δράκος τυλίγει την ουρά του γύρω από το πόδι του αλόγου που είναι τρομαγμένο. Πέντε παιδιά πίστευαν πως πρόκειται για τον Άγιο Δημήτριο, ένα πως είναι ο Μεγαλέξανδρος και ένα ο Μέγας Βασίλειος.

Αξιοσημείωτες είναι μερικές από τις ερμηνείες των παιδιών, όπως:

- ♦ Μπορεί να ήταν ένας δράκος που ενοχλούσε τους ανθρώπους στην πόλη και έστειλαν έναν πολεμιστή να τον σκοτώσει.
- ♦ Είναι ένας άγιος και πολεμάει το φίδι που πετούσε φλόγες και ήταν κακό και άγριο και κατέστρεφε τα σπίτια.
- ♦ Μπορεί να ήταν ένας πολεμιστής που πολέμαγε επάνω στα σύννεφα και μετά πήρε το άλογο. Ο άνθρωπος έχει μια αποστολή και μπορεί να μην κατάλαβε ότι ήταν κακός και όταν άνοιξε το στόμα κατάλαβε ότι δεν ήταν φίδι, αλλά δράκος.
- ♦ Ο δράκος τού πήρε το παιδί.
- ♦ Ο δράκος τού εμπόδιζε τον δρόμο.
- ♦ Σκότωσε τον δράκο, γιατί τον ενοχλούσε, επειδή ήθελε να του κάνει κακό.
- ♦ Ένας κύριος σε ποτάμι σκότωνε δράκους. Το φίδι ήταν άνθρωπος κακός. Ο πολεμιστής πήγε στο ποτάμι και βρήκε έναν βάτραχο. Ο δράκος μπήκε στο ποτάμι. Ο άνδρας πήγε στο δάσος να βρει μια πριγκίπισσα. Βρήκε τον δράκο και τον σκότωσε. Έκανε και οικογένεια.
- ♦ Ο δράκος έπιασε το άλογο, γιατί έπιασε το πόδι και αυτός τσίριξε και ο άνθρωπος πάει και σκοτώνει τον δράκο, γιατί έπιασε το άλογο, το σκότωσε και πέθανε.

Στον *τρίτο πίνακα* με τους ανθρώπους πάνω στα άλογα: Τα περισσότερα παιδιά αναγνώρισαν τα δύο άλογα, τρία είδαν καμήλες, ένα είδε δύο λάμα και ένα μάλλον γαϊδούρι. Όλα τα παιδιά ανέφεραν τους δύο καβαλάρηδες και ένα πρόσθεσε ότι δεν πρέπει να είναι σωστοί άνθρωποι, επειδή «δεν βλέπουμε το πρόσωπο». Πολλά παιδιά μίλησαν για τα σπίτια ή τους τοίχους, λίγα για ένα δένδρο και καπνό ή ομίχλη και μόνο ένα εντόπισε «ένα μουσείο που έχει μέσα ένα άγαλμα». Δύο ανέφεραν ότι βλέπουν και πανιά ή χαλιά επάνω στα ζώα. Ενδιαφέρουσες είναι και για αυτόν τον πίνακα ορισμένες από τις ερμηνείες τους, όπως:

- ♦ Είναι δύο καμήλες που πάνε σπίτι για να πιουν νερό.
- ♦ Άλογα που τα φυλάκισαν.
- ♦ Δύο άνθρωποι πάνω σε άλογα μπήκαν στο σπίτι για να ληστεύουν. Έφυγαν με πολλά λεφτά να κρυφτούν.
- ♦ Κάνουν ιππασία, πάνε βόλτα, ένα ταξίδι.
- ♦ Πολλά κουτιά δωράκια που τα έφερε ο Αϊ-Βασίλης.
- ♦ Πήγαν κάπου και γύρισαν σπίτι τους.
- ♦ Πήγαν κάπου, έφυγαν από το σπίτι και πήγαν με τα άλογα σε άλλη χώρα για να βρουν καινούριο σπίτι.
- ♦ Πήγαιναν σπίτι, άφησαν τα άλογα. Κλέφτες με όπλα έκλεψαν τα άλογα.

Στον *τέταρτο πίνακα* με τις μορφές δύο αλόγων τα παιδιά, όπως ήταν αναμενόμενο, δυσκολεύτηκαν να αναγνωρίσουν το θέμα: Έτσι, σχεδόν όλα μίλησαν για γραμμές, κάτι σαν πόδια, κάτι σαν χέρια, κάτι μαύρο. Μερικά ανέφεραν έναν λύκο, ένα μια πολυκατοικία, άλλο ένα μια μούμια και ένα μπλε άλογο. Ένα κοριτσάκι μάλιστα είπε: «Μέσα είναι η εικόνα και από πάνω άλλα χρώματα και δεν τα βλέπω καλά». Στην προσπάθεια για την ερμηνεία της παράστασης διαπιστώθηκε επίσης αμηχανία, ενώ μερικά από τα αγόρια ερμήνευσαν τη σύνθεση ως:

- ♦ Δούκας πυροβολάει, γίνεται πόλεμος, διαλύονται όλα.

- ♦ Με σπαθιά γκρέμισαν τα πάντα. Πέθαναν όλοι και έκαναν δέντρα χωρίς φύλλα, θάλασσα.
- ♦ Ένας λύκος σκοτώνει ανθρώπους. Είναι και κάτι άλογα.
- ♦ Πόλεμος, πολεμάνε.
- ♦ Πολεμάνε τα άλογα με τα βόδια, για να δουν ποιοι είναι οι πιο δυνατοί.

Χρώματα, σχήματα, μορφές

Σε σχέση με τα χρώματα που τα παιδιά είδαν στους πίνακες, σχεδόν όλα παρατήρησαν ότι τα μοναδικά και κυρίαρχα χρώματα στον πίνακα με το άλογο και τον καβαλάρη ήταν το κόκκινο και το μαύρο. Σε τέσσερις μόνο περιπτώσεις φάνηκε να μην παρατήρησαν το μαύρο και είπαν ως μοναδικό χρώμα το κόκκινο. Στον πίνακα με τον Μέγα Αλέξανδρο και τον καταραμένο όφη τα περισσότερα παιδιά θεώρησαν ότι κυριαρχούσε το κόκκινο, το άσπρο, το πράσινο, το μαύρο και το γκριζο. Στον πίνακα με τους ανθρώπους πάνω στα άλογα, τα παιδιά υπέδειξαν το μπλε, το πράσινο, το καφέ και το κόκκινο χρώμα, ενώ στον τελευταίο πίνακα με τα δύο άλογα, τα παιδιά είπαν σωστά ότι τα μόνα χρώματα είναι το μαύρο, το γκριζο και το λευκό και μόνο ένα μίλησε για μπλε άλογα.

Τα σχήματα που είδαν τα παιδιά στον πίνακα με το κόκκινο άλογο και τον καβαλάρη είναι κύκλος και γραμμές, τετράγωνο και τρίγωνο. Στον δεύτερο πίνακα με τον Μέγα Αλέξανδρο είδαν γραμμές, τετράγωνα και έναν κύκλο, τρίγωνα. Στον τρίτο πίνακα με τις μορφές δύο αλόγων και τους καβαλάρηδες τα παιδιά ξεχώρισαν τετράγωνα, έναν κύκλο, ένα τρίγωνο, ένα ορθογώνιο, γραμμές, ένα ορθογώνιο και μια σταγόνα. Στον δε τελευταίο πίνακα, με τις μορφές δύο αλόγων, είδαν τετράγωνα, τρίγωνα και πολλές γραμμές.

Στην απαρίθμηση των μορφών κάθε πίνακα –άνθρωποι, ζώα, δένδρα, σπίτια– υπήρξαν μικρές διαφοροποιήσεις. Έτσι, με λίγες εξαιρέσεις, τα παιδιά διέκριναν στον πρώτο πίνακα ένα άλογο και έναν άνθρωπο. Στον πίνακα με τον Μέγα Αλέξανδρο όλα τα παιδιά είδαν έναν άνθρωπο, ένα άλογο και το δεύτερο ζώο ήταν δράκος ή φίδι. Στον τρίτο πίνακα τα περισσότερα παιδιά είδαν δύο ανθρώπους, ένα ή δύο σπίτια, δύο ζώα άλογα ή καμήλες, ένα ή δύο κλαδιά ή δέντρα. Στον τελευταίο πίνακα πολύ λίγα παιδιά διέκριναν άλογα, δύο ανέφεραν λύκο και ένα άλογο και βόδια.

Στις χρωματικές προτιμήσεις των παιδιών φαίνεται ότι το κόκκινο κατέχει την κυρίαρχη θέση, με όλα τα έντονα χρώματα να ακολουθούν χωρίς ιδιαίτερες διαφορές μεταξύ τους. Φάνηκε ότι χρώματα όπως το μαύρο, το καφέ και το γκριζο δεν τα ενθουσιάζουν, καθώς ελάχιστα είπαν ότι τους αρέσουν.

Τα παιδιά έδειξαν ενθουσιασμό σε όλη τη διάρκεια της εκπαιδευτικής δράσης και στις δύο φάσεις της. Το μεθοδολογικό πλαίσιο της εκπαιδευτικής δράσης ήταν πλούσιο σε ερεθίσματα. Οι πίνακες είχαν έντονα χρώματα και ζωντανές σκηνές με κίνηση. Τα παιδιά αυτής της ηλικίας φαίνεται να προτιμούν τις σκηνές που αναγνωρίζουν γεγονότα και αντικείμενα που μπορούν να συνδέουν με την καθημερινή τους ζωή. Προτίμησαν τους πίνακες που υπήρχε ένα κεντρικό πρόσωπο και όχι αυτόν με

τις περισσότερες μορφές. Επιπλέον, τα παιδιά φάνηκε να δίνουν μεγάλη σημασία στις λεπτομέρειες του πίνακα.

Στη 2η φάση υπήρχαν πολλά και διαφορετικά υλικά αλλά και μεθοδολογικά εργαλεία για δημιουργία και παιχνίδι. Δόθηκε ελευθερία στα παιδιά να αυτενεργήσουν, να εκφραστούν και να δημιουργήσουν. Τα ικανοποίησε η αίσθηση της προσπάθειας, η οποία ανταμείφθηκε με τις εικόνες των πινάκων, τις ζωγραφιές και τα γλυπτά που τα ίδια τα παιδιά δημιούργησαν. Έπαιξαν, παρατήρησαν, ανακάλυψαν, αλλά και πειραματίστηκαν. Το πρόγραμμα τα βοήθησε να κοινωνικοποιηθούν, αφού συνεργάστηκαν με τις βοηθούς του προγράμματος, αλλά και μεταξύ τους. Παρατήρησαν και ανακάλυψαν ιδιαίτερες κλίσεις και ταλέντα τους. Όλα τα παιδιά είναι ικανά και μπορούν να έχουν θετικά αποτελέσματα σε τέτοιου είδους προγράμματα, ανεξάρτητα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και τις εμπειρίες τους (Illinois Early Learning and Development Standards, 2013: 16). Άλλωστε, η αισθητική αγωγή οφείλει να προάγει τον δημιουργικό αυθορμητισμό των παιδιών, να τα βοηθάει να προσαρμοστούν και να κοινωνικοποιηθούν.

➤ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τις εκπαιδευτικούς του 27ου Νηπιαγωγείου Θεσσαλονίκης, κ.κ. Γεωργία Κότογλου και Καλλιόπη Τώρη, για την προθυμία τους να δεχθούν με χαρά την πραγματοποίηση αυτής της δραστηριότητας. Η συνεργασία μαζί τους ήταν ιδιαίτερα γόνιμη και η φροντίδα τους για τους μικρούς μαθητές τους μεγάλη. Ευχαριστούμε ακόμη τις φοιτήτριες του Τομέα Αισθητικής Παιδείας του Τμήματος Προσχολικής Αγωγής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης: Ελένη Βάμβα, Ευμορφία Δημοπούλου, Μαρία Διαμαντοπούλου, Βικτώρια Ζαπουνίδη, Μαρία Κανελλοπούλου, Σοφία Κανταρτζόγλου, Νίκη Στυλίδου και Κατερίνα Τσιαντούλα για την πολύτιμη συμμετοχή και βοήθειά τους.

Βιβλιογραφία

Colorado Preschool Program. (2012). Preschool Visual Arts Academic Standards in High Quality Early Childhood Care and Education Settings, Improving Academic Achievement. Ανακτήθηκε στις 5/6/2019 από https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Z0c1Ll9JF5wJ:https://www.cde.state.co.us/sites/default/files/documents/cpp/download/standards/prek_visarts_in_high_quality_settings.pdf+&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=gr

Costall, A. & Richards, A. (2012). Η αναπαράσταση του παρελθόντος με εικόνες (σ. 59 κ.ε.). Στο Ν. Γαλανίδου και Λ. Η. Dommasnes (επιμ.). *Μιλώντας στα παιδιά για το παρελθόν, Μία διεπιστημονική προσέγγιση*, μτφρ. Γ. Σκαρβέλη. Αθήνα: Καλειδοσκόπιο.

- Driscoll, D. (2003). Early Childhood Advisory Council to the Massachusetts Board of Education, Guidelines for Preschool Learning Experiences. Ανακτήθηκε στις 5/6/2019 από https://www.mass.gov/files/2017-08/20030401_preschool_early_learning_guidelines.pdf
- Hollins, E.R. (2007). Ο πολιτισμός στη σχολική μάθηση, μτφρ. Δ. Λάμπρου. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Illinois Early Learning and Development Standards: for Preschool 3 years old to Kindergarten enrollment age (2013). Ανακτήθηκε στις 5/6/2019 από https://www.isbe.net/Documents/early_learning_standards.pdf
- Kaysers, A. & Kunz-Ott, H. (2012). Schule@Museum. Στο E. Nardi (ed.), *Best Practise 1. A tool to improve museum education internationally* (pp. 173-183). Roma: Edizioni Nuova Cultura.
- Loo van de O. (2005). Kinder, Kunst, Werk. Kuenstlerisches Arbeiten mit Kindern und Jugendlichen. Muenchen: Koesel-Verlag.
- Ontario Arts Council. (1997). Making the case for Arts Education. A summary of research and trends in arts education... and how to use them to strengthen the arts education programs in your community. Ανακτήθηκε στις 5/6/2019 από <http://www.arts.on.ca/research-impact/research-publications/making-the-case-for-arts-education>
- Parsons, M. (2002). Aesthetic experience and the construction of meanings. *Journal of Aesthetic Education*, 36(2).
- Roland, C. (n.d.). Looking at and Talking about Art with Kids. Ανακτήθηκε στις 5/6/2019 από <http://www.artjunction.org/archives/looking@art.pdf>
- WriedtKozel, M. (2011). Seeing is Achieving: Emphasizing Art Education as Core Curriculum from Preschool Through Secondary School. *The Future of Education Conference Proceedings. Florence, 16-17 June 2011*. Italy: Simonelli Editore Ανακτήθηκε στις 5/6/2019 από https://conference.pixel-online.net/conferences/edu_future/common/download/Paper_pdf/P15-Kozel.pdf
- Δημαράκη, Ε. (2008). Ψηφιακή διαμεσολάβηση της μάθησης για το παρελθόν: σχεδιασμός εφαρμογών για την εντοχική δραστηριότητα μαθησιακής δραστηριότητας, σσ. 154 κ. ε. Στο Ν. Νικονάνου, & Κ. Κασβίκης (επιμ.), *Εκπαιδευτικά ταξίδια στο χρόνο, Εμπειρίες και ερμηνείες του παρελθόντος*. Αθήνα: Πατάκης.
- Κόκκος, Α., (2011). Μετασχηματίζουσα μάθηση μέσα από την αισθητική εμπειρία: Η διαμόρφωση μιας μεθόδου. Στο Α. Κόκκος και συνεργάτες, *Εκπαίδευση μέσα από τις Τέχνες*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μέγα, Γ. (2011). Η τέχνη στο σχολικό σύστημα ως στοχαστική διαδικασία. Στο Α. Κόκκος και συνεργάτες, *Εκπαίδευση μέσα από τις Τέχνες*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Χρησιτίδης, Κ. (2006). Εικαστική αγωγή και διαθεματικές δραστηριότητες: Μεθοδολογικά ζητήματα. Διημερίδα *Η τέχνη και ο Πολιτισμός ως πεδίο ευέλικτων διαθεματικών προσεγγίσεων*, 13-16 Μαΐου 2006. Ανακτήθηκε στις 10/11/2013 από <http://www.edc.uoc.gr/~didgram/PDF/XRISTIDIS.pdf>